

здібності кого-небудь: *золота голова* – «обдарована, здібна людина» [11, с. 31], *тверда голова* – «розумна, розважлива людина» [11, с. 32], *золоте дно* – «джерело прибутку» [11, с. 44]. Стверджувальне значення нерідко передають фразеологічні одиниці на позначення кольорів: *синій птах* – «символ щастя, ідеалу» [11, с. 148], *золоті руки* – «майстер своєї справи» [11, с. 157], *золота середина* – «поміркована позиція в чому-небудь» [11, с. 166].

Досить поширеними є фразеологізми у формі словосполучень чи порівняльних зворотів, що вживаються в поєднанні з ключовою лексемою, яка стверджує певну ознаку, предмет чи дію, тоді як порівняльний зворот заперечує її своїм змістом: *ні луски, ні хвоста* – «побажання удачі» [11, с. 93], *не ликом шитий* – «той, що має певні здібності, уміння» [11, с. 88], *голими руками не візьмеш* – «хто-небудь надзвичайно спритний, досвідчений» [11, с. 156], *ні рук ні ніг не чути* – «дуже втомитися» [11, с. 157].

У сучасній українській мові трапляються також фразеологізми у формі парадоксального порівняння для ствердження потреби, користі: *як кошеня на попелі* – «дуже» [11, с. 183], *як з рога достатку* – «щедро, рясно, у великій мірі» [11, с. 152].

Отже, фразеологічні одиниці є продуктивним засобом для експлікації ствердження в українській мові. Формуванню стверджувального значення у фразеологічних одиницях сприяє метафоризація лексем на позначення наявності чого-небудь, важливості, схожості, потреби та ін. Перспективою подальшого дослідження є опис фразеологізмів зі стверджувальним значенням, дібраних з художніх текстів.

Література:

1. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви: монографія / М. П. Баган. – К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
2. Булаховский Л. А. Введение в языкознание: учеб. пособие / Л. А. Булаховский. – Москва: Учпедгиз. Ч. 2. – 1953. – 178 с.
3. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С. 140–161.
4. Воронова М. Варіанти фразеологізмів у журналістському творі / М. Воронова // Стиль і текст: [зб. ст.]. – К., 2001. – Вип. – С. 159–167.
5. Головань Е. О. Засоби вираження семантики інтенсивності в українській мові / Е. О. Головань // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство: тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 24–26 квітня 2012 року. – К.: ІУМ НАНУ, 2012. – С. 328–330.
6. Петров А. В. Фразеологические трансформации как производящая база / А. В. Петров // Вестник Международного славянского университета (г. Харьков). Серия «Филология». Т. 2. – 1999. – № 4 – С. 54–57.
7. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – К.–Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
8. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ: видавництво ЛНПУ імені Тараса Шевченка «Альма-матер», 2005. – 400 с.
9. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – 3-є вид. зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.
10. Хороз Н. С. Трансформації фразеологізмів у текстах сучасних хорватських газет: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.03 «Слов'янські мови» / Н. С. Хороз. – К., 2008. – 18 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

11. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. УЗЗ Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Освіта, 1998. – 224 с.

УДК 811.112.2'367.623

М. П. Демберецька,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

НАПІВСУФІКСАЛЬНІ ПРИКМЕТНИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: ДО ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ РОЗРЯДИ

Розвідка присвячена дослідженню особливостей поділу на лексико-семантичні розряди німецьких похідних прикметників з напівсуфіксами -artig, -fähig, -fertig, -förmig, -haftig, -haltig, -kräftig, -lustig, -malig, -mäßig, -mütig (mutig), -selig, -sinnig, -süchtig, -tüchtig, -würdig та würdig. Беручи до уваги зв'язок між поділом прикметників на якісні та відносні з їх поділом на прості та похідні, з'ясовано, що серед німецьких напівсуфіксальних прикметників є якісні (деад'єктивні), відносні та велика група якісно-відносних (відносних за формою, якісних за змістом). Дослідження показує, що такий поділ є доволі умовним: перехід відносних прикметників у якісні є безперервним.

Ключові слова: напівсуфіксальний прикметник, лексико-семантичний розряд, якісний прикметник, відносний прикметник.

Статья посвящена исследованию особенностей деления на лексико-семантические разряды немецких производных прилагательных с полусуффиксами -artig, -fähig, -fertig, -förmig, -haftig, -haltig, -kräftig, -lustig, -malig, -mäßig, -mütig (mutig), -selig, -sinnig, -süchtig, -tüchtig, -würdig и würdig. Принимая во внимание связь между делением прилагательных на качественные и относительные с их делением на простые и производные, выяснено, что среди немецких полусуффиксальных прилагательных есть качественные (деадъективные), относительные и большая группа качественно-относительных (относительных по форме, качественных по содержанию). Исследование показывает условность такого деления: переход относительных прилагательных в качественные есть непрерывным.

Ключевые слова: полусуффиксальное прилагательное, лексико-семантический разряд, качественное прилагательное, относительное прилагательное.

The article deals with the research of peculiar properties of German derivative adjectives with half-suffixes -artig, -fähig, -fertig, -förmig, -haftig, -haltig, -kräftig, -lustig, -malig, -mäßig, -mütig (mutig), -selig, -sinnig, -süchtig, -tüchtig, -würdig and würdig and their division into lexical-semantic classes.

The system of the adjectives with half-suffixes is very dynamic and constantly open to new grows and to replenishment of the arsenal of word-formative elements. The division of the adjectives into qualitative and relative is considered to be common in linguistics.

The division of adjectives into qualitative and relative is closely intertwined with their division into simple and derivative. All relative adjectives are derivatives (they are derived from other parts of speech). As for qualitative adjectives the problem of their structure is somewhat more intricate. Except the simple adjectives the derivatives from other qualitative adjectives are numbered among them. There is a large group of adjectives which are derivatives (formed from other parts of speech) but they have qualitative content: these adjectives indicate appearance, size, form, colour and other physical qualities or demonstrate a shade of melioration or pejoration. Many of them can be used in the short form and have degrees of comparison. The adjectives of this group are called qualitative-relative.

The collected material shows us that modern German adjectives with half-suffixes are not homogeneous in their semantics. Although they can be divided into qualitative, relative and qualitative-relative, it must be admitted that this division is rather arbitrary: going over of the relative adjectives in the qualitative ones is continuous.

Key words: an adjective with half-suffix, a lexical-semantic class, a qualitative adjective, a relative adjective

Постановка проблеми. У сучасній німецькій мові прикметник – третя за кількістю слів частина мови. Він складає від 10 до 15 % загального словникового складу [9, с. 514]. Особливістю німецької мови є співіснування трьох граматичних форм прикметника: невідмінюваної та двох відмінюваних: іменної та займенникової [8, с. 206]. У якості додаткової лексико-морфологічної ознаки прикметника може виступати словотвірна форма. Йдеться про суфіксацію та напівсуфіксацію. Система німецьких прикметників володіє потужним арсеналом словотвірних суфіксів і напівсуфіксів, які, відіграючи певну роль у формуванні семантики похідних, сигналізують також про їх належність саме до цього лексико-граматичного класу. Так, збільшення частки прикметників у словниковому складі сучасної німецької мови відбувається за рахунок похідних слів, в той час як «кількість простих, тобто непохідних і нескладних, прикметників сягає лише кількох сотень» [9, с. 514]. Похідні прикметники з напівсуфіксами типу *-fähig*, *-mäßig* і т.д., які є матеріалом нашого дослідження, «складають дві десяті» від усіх похідних прикметників [9, с. 514]. Крім того, система напівсуфіксальних прикметників дуже динамічна і постійно відкрита до новотворів та до поповнення арсеналу словотвірних елементів, що підкреслює актуальність досліджень усіх аспектів творення, існування та функціонування таких одиниць.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Загальноприйнятим у лінгвістичній науці вважається поділ прикметників на якісні та відносні.

Якісні прикметники позначають ознаку та відносяться до категорії так званих «чистих предикатів». Вони позначають ознаки предметів і явищ, обумовлені самою їх природою (зовнішній вигляд або форма предмета, його колір, стан) та інші їх характеристики, пов'язані з розміром, інтенсивністю і т.д. Саме якісні прикметники вводять у висловлювання прагматичний аспект, включаючи в нього оцінки, що виходять від мовця. Якісні прикметники позначають ознаки, які умовно називають рухомими. Те, що ознака може виникати у предметі, міститися у ньому у більшій чи меншій мірі та зникати у певній послідовності, відображається у граматичному плані здатністю таких прикметників співвідноситися з категорією часу, тобто використовуватися у ролі предикатива, і пов'язана з наявністю у них ступенів порівняння. Крім того, вони можуть модифікуватися прислівниками-інтенсифікаторами типу *zu*, *äußerst*, *sehr* та ін. [1, с. 8-9].

Відносні прикметники виражають ознаку предмета через його відношення до іншого предмета або явища, тобто через значення іншого слова. Ця ознака може вказувати на матеріал, з якого зроблений предмет, на час або місце, з яким пов'язане певне явище і т.д.

Щодо німецької мови, то проблема виділення лексико-семантичних розрядів у складі прикметника є порівняно новою. У германістичній літературі нема навіть єдиного терміна для позначення прикметників, які ми називаємо відносними: *Zugehörigkeitsadjektive* (Ф. Дорнзейф), *Verhaltenswörter* (Х. Брінкман), *Relativ- und Beziehungsadjektive* (В. Фляйшер), *Bezugsadjektive* (Р. Хотценкехерле, П. Шойблін, Р. Пітте), *denominative Adjektive* (В. Бенцінг). У радянській германістиці вживалися терміни *relative Adjektive* (М. Д. Степанова), *semantisch-relative Adjektive* (В. Г. Адмоні), *beziehungsverweisende / auch Beziehungsadjektive* (О. І. Москальська). У більшості ж німецьких граматик поділ прикметника на розряди відсутній взагалі [6, с. 137].

Мета та завдання статті. Нашою розвідкою плануємо зробити спробу поділу досліджуваних нами німецьких похідних прикметників з напівсуфіксами *-artig*, *-fähig*, *-fertig*, *-förmig*, *-haftig*, *-haltig*, *-kräftig*, *-lustig*, *-malig*, *-mäßig*, *-mütig* (*mutig*), *-selig*, *-sinnig*, *-süchtig*, *-tüchtig*, *-widrig* та *würdig* на лексико-семантичні розряди. Забезпеченню досягнення окресленої мети слугуватиме вирішення наступних завдань: 1) окреслити особливості семантичної структури прикметника як частини мови; 2) дослідити залежність поділу «якісний / відносний» від поділу «простий / похідний»; 3) описати особливості напівсуфіксальних прикметників щодо їх поділу на лексико-семантичні розряди.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на свою семантичну багатоплановість, при всій різноманітності своїх значень та вживань прикметники мають одну спільну семантичну характеристику: вони не вказують на предмет, а приписують йому ознаку, тобто головною особливістю прикметників є семантична та синтаксична несамостійність цього класу слів. «Якість, ознака не існують самі по собі, без їх носія, і на значення прикметника завжди проєктується значення носія ознаки» [5, с. 7]. У синтаксичній структурі прикметник також, зазвичай, входить не сам, а у складі іменної групи, і зв'язується з іншим елементом висловлювання через іменник. Семантична класифікація прикметників пов'язана з труднощами, які виникають насамперед через певну невизначеність самого поняття «якість», яка за В. В. Виноградим є «семантичною основою прикметника» [3, с. 151]. «Якість визначає найсуттєвіші властивості предметів навколишньої дійсності. Саме вона дозволяє відрізнити один предмет від іншого, саме з нею зв'язане існування того або іншого предмета і саме якість дозволяє свідомості людини осягнути властивості предметів» [4, с. 6].

Однією з характерних рис прикметника є те, що він об'єднує у своїй структурі семантичний та прагматичний аспекти мови і це відображається як у значенні прикметників, так і в їх вживанні. Прикметник як частина мови характеризується наявністю суб'єктивно-оціночних значень, у прикметнику зв'язується власне семантичний бік висловлювання з прагматичним. На подібний зв'язок вказував У. Вейнрейх, зазначаючи, що «форматори прагматичної категорії часто комбінуються з десигнативними компонентами у змішані знаки» [2, с. 177]. А О. М. Вольф підкреслює, що «якщо для інших частин мови семантичний та прагматичний аспекти, як правило, роз'єднані і їх зв'язок реалізується у висловлюванні, то у прикметника взаємодія цих двох аспектів відображається у самих їх значеннях. Прикметники за своєю семантикою складають безперервний ряд від власне оціночних («добрий / поганий») до прикметників, позбавлених оціночного значення (відносні прикметники), причому проміжну сферу складають прикметники, які суміщають вказівку на ознаку і власне кваліфікацію за якістю (семи «добре / погано») або за кількістю (семи «багато / мало»)» [5, с. 8].

Поділ прикметників на якісні та відносні тісно переплітається з поділом їх на прості та похідні. Всі відносні прикметники – похідні (і не просто похідні, а утворені від інших частин мови). Що ж до якісних прикметників, то проблема

їх структури виявляється дещо складнішою. Крім простих, до розряду якісних прикметників входять також похідні від інших якісних прикметників. Взагалі, проблема поділу прикметників на лексико-семантичні розряди пов'язувалась з самого початку з відокремленням де субстантивних прикметників, які дістали назву відносних. Ряд вчених (П. Шойблін, Р. Пітте) пропонували критерії, які допомагали б виділяти відносні прикметники. Провідним вважався критерій ад'єктивної транспозиції іменника та можливість безперешкодного перетворення ад'єктивного означення у вільний субстантивний атрибут. Е. В. Нарустранг, зазначаючи, що такий поділ не можна визнати повністю правомірним, бо «поза межами розряду опиняється цілий ряд дериватів, належність яких до даного класу не викликає сумнівів, а ... пояснюється більш високим рівнем семантичної спаяності компонентів словосполучення», більш точною класифікаційною ознакою вважає можливість заміни прикметника описовою конструкцією з *«bezüglich auf...»*, *«betreffend...»*, запропоновану Р. Хотценкерле [6, с. 130–131].

На сьогоденнішому етапі розвитку лінгвістичної науки із збільшенням кількості праць та наукових розвідок, проблема поділу прикметника на розряди не просто залишилась нерозв'язаною, але продовжує залишатись однією з найактуальніших, як така, що відображає безперервний рух і розвиток мови. Не існує чіткої межі між якісними та відносними прикметниками, більше того, мабуть, можна вважати, що такої межі ніколи і не існуватиме. Процес переходу відносних прикметників у якісні, мабуть, ніколи не завершиться. Що ж до якісних прикметників, то вони менш гнучкі. Абстракція якості в них сильніше виражена, тому вони більш замкнуті, ніж відносні, у яких за рахунок розриву звичних зв'язків (вираження ознаки предмета через його відношення до іншого предмета чи явища) появляються можливості переходу у якісні. Деякі прикметники суміщують і відносні, і якісні значення. «Значення відносного прикметника глибоко якісне, але воно одночасно суттєво відрізняється від значення прикметників, які належать до розряду якісних. Якщо у значенні якісного прикметника відображається одна загальна властивість предметів різних класів, то в якісному аспекті семантики відносного прикметника відображене уявлення про якість даного класу предметів, ті відмінні риси, за якими він виділяється з більш загального класу предметів як різновид останнього» [7, с. 69].

Якісні прикметники позначають ознаку повністю визначену, незалежну від предмета, а відносні прикметники поза контекстом означають лише загальну ідею атрибутивно-вираженого відношення до предмета, тобто вирішальну роль у становленні семантики відносного прикметника відіграє контекст (внутрішній і зовнішній). Те, «наскільки» відносний прикметник здатен перейти у якісний значною мірою визначається природою іменника, від якого походить цей прикметник. Чим більше асоціацій пов'язується з мотивуючим іменником, тим ширші можливості розвитку якісних значень у похідного від нього відносного прикметника.

Існує велика група прикметників, які є похідними (утвореними від інших частин мови) за формою, але якісними за змістом. До них можна застосувати характеристики, які застосовуються до якісних прикметників: позначення кольору, стану (*glücklich, sehnsüchtig*), відтінку меліоративності чи пейоративності (*unternehmungslustig, ehrwürdig, feindselig*). Багато з них може вживатися у короткій формі (*Rosinchen gehörte zu denjenigen Menschen, die sehr lebenswürdig sein konnten...* [10, с. 28]) та змінюватися за ступенями порівняння (*Sie wurde immer vertrauensseliger*. [10, с. 25]), деякі з них можуть переходити в прислівники (*Ganz wehmütig lächelt die zarte Frau*. [10, с. 279]). Такі прикметники називають якісно-відносними.

Зібраний нами матеріал показує, що похідні напівсуфіксальні прикметники сучасної німецької мови не є однорідні за своєю семантикою, зокрема особливо їх поділу на якісні, якісно-відносні та відносні.

До якісних прикметників належать, насамперед, деад'єктивні прикметники *bös-, fremd-, groß-, neuartig; leichtfertig; edel-, groß-, gut-, klein-, sanft-, schwach-, schwermütig; armselig; blöd-, fein-, irr-, scharf-, schwach-, starr-, stumpf-, tief-, trübsinnig; bleichsüchtig* і т.д.

Прикметники деяких словотвірних типів можна віднести до якісно-відносних, бо до них можна застосувати ті ж характеристики, що і до якісних. Якісними їм заважає бути лише словотвірна форма, яка є додатковою класифікаційною ознакою поділу прикметників на лексико-семантичні розряди. Прикметники перелічених нижче словотвірних типів є похідними від інших частин мови, а саме:

Adv+/-fältig: vielfältig; V/S+/-fältig: sorgfältig; S+/-fertig: dienst-, fried-, schlag-, zungenfertig; S+/-kräftig: finanz-, kapital-, zauberkräftig; V/S+/-lustig: heirats-, kampf-, kauf-, rauf-, reise-, schau-, streit-, tanz-, unternehmungslustig; V/S+/-mütig: reu-, wage-, wankelmütig; S+/-mütig: helden-, todes-, zornmütig; V/S+/-selig: müh-, red-, rühr-, saumselig; S+/-selig: glück-, gott-, leutselig; V+/-süchtig: gefall-, hab-, sehn-, tobsüchtig; S+/-süchtig: drogen-, ehr-, gewinn-, ruhm-süchtig;

S/V+/-süchtig: eroberungs-, genuss-, rach-, ränken-, streit-, vergnügungs-, trunk-, zanksüchtig; S/V+/-würdig: bewunderungs-, denk-, ehr-, erbarmungs-, fuch-, frag-, glaub-, liebens-, merk-, nachahmungs-, ruhm-, sehens-, vertrauenswürdig.

Напівсуфіксальні прикметники наступних словотвірних типів належать до розряду відносних, оскільки вони позначають якість через її відношення до іншого предмета (або явища) чи процесу: *S+/-artig: blitz-, harz-, kiesel-, marmor-, netz-, palast-, ringartig; V+/-fähig: gebär-, saugfähig; S+/-fähig: börsen-, bühnen-, ehe-, konflikt-, markt-, waffenfähig; V/S+/-fähig: arbeits-, aufnahme-, beschluss-, beugungs-, denk-, dienst-, heirats-, kampf-, keim-, schuld-, urteilsfähig; S+/-fertig: post-, schlüssel-, see-, segel-, tischfertig; V/S+/-fertig: bezugs-, buß-, druck-, koch-, reise-, schuss-, versandfertig; S+/-förmig: bogen-, dach-, glocken-, halbmond-, kern-, säulenförmig; S+/-haltig: alkohol-, blei-, brom-, chrom-, eisen-, eiweiß-, erd-, fett-, gift-, holz-, honig-, metall-, nikotin-, salzhaltig; V+/-kräftig: frag-, lebens-, saug-, schlagkräftig; Adv+/-malig: oft-, mehr-, noch-, viel-, vormalig; N+/-malig: zeh-, zweimalig; S+/-mäßig: arbeits-, bank-, dienst-, gesetz-, haushalts-, kriegsmäßig; S+/-tüchtig: funktions-, geschäfts-, kriegs-, seetüchtig; S+/-widrig: geschmack-, gesetz-, norm-, ordnungs-, polizei-, sinnwidrig; S+/-würdig: kredit-, menschen-, todeswürdig.* До них також не можна застосовувати інші характеристики, які притаманні якісним прикметникам: вони не утворюють ступенів порівняння (принаймні у прямому їх значенні). Хоча у короткій формі, наприклад, перелічені прикметники вживатися можуть, що свідчить лише про умовність критеріїв поділу прикметників на семантичні розряди, або й більше, про умовність такого поділу взагалі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, особливості семантичної структури та граматичні характеристики прикметників дозволяють їх поділ на якісні та відносні. Щодо німецьких напівсуфіксальних прикметників, то, хоч і їх і можна поділити на якісні (деад'єктивні), відносні та якісно-відносні, слід визнати, що такий поділ є доволі умовним: перехід відносних прикметників у якісні є безперервним.

Цікавим аспектом для подальших досліджень є, на нашу думку, функціонування відносних прикметників у тексті з огляду на високий ступінь інформативності, який надається досліджуваним прикметникам особливістю їх семантичної структури, та беручи до уваги залежність семантики похідних напівсуфіксальних прикметників від зовнішнього та внутрішнього контексту.

Література:

1. Акулович А. И. Семантико-функциональные особенности сложных прилагательных современного немецкого языка : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук / А. И. Акулович. – Л., 1989. – 22 с.
2. Вейнрейх У. О семантической структуре языка / Уриель Вейнрейх // Новое в лингвистике. – Вып. V. – М. : Прогресс, 1970. – С. 163–250.
3. Виноградов В. В. Русский язык : (Грамматическое учение о слове) : [учеб. пособие для вузов по спец. «Рус. яз. и лит.»] / В. В. Виноградов. – [3-е изд., испр.]. – М. : Высш. шк., 1986 – 639, [1] с.
4. Висоцький А. В. Склад та структура лексико-семантичних груп якісних прикметників в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. В. Висоцький. – Київ, 1998. – 18 с.
5. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1978. – 200 с.
6. Нарустранг Е. В. О разряде относительных прилагательных в немецком языке // Анализ синтаксических единиц. Лингвистические исследования / Е. В. Нарустранг. – М. : АН СССР, 1980. – С. 128–140.
7. Павлов В. М. О разрядах имен прилагательных в русском языке / В. М. Павлов // вопросы языкознания. – 1960. – № 2. – С. 65–70.
8. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – [Изд.2]. – М. : URSS, 2007. – 376 с.
9. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache : [5. völlig neu bearb. und erw. Aufl.]. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverl., 1995. – 864 S.

Джерела ілюстративного матеріалу:

10. Rilke R. M. Sämtliche Werke / Rainer Maria Rilke. – Band IV. – Essen : Insel Verlag, 1987. – 287S.
11. Wahrig. Deutsches Wörterbuch / [hrsg. von R. Wahrig] – Burfild. – Gütersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1997. – 1420 S.

УДК 811.161.2:598.2

А. Р. Дочу,

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, м. Київ

УКРАЇНСЬКІ ОРНІТОНИМИ ТЮРКСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню орнітонімів тюркського походження в українській мові. Проаналізовано загальноживані та діалектні назви птахів тюркського походження. Виділено власне запозичення та гібридні назви. Досліджено питання вторинної орнітонімної номінації серед тюркських запозичень в українській.

Ключові слова: мовні контакти, орнітоніми, запозичення, власне запозичення, гібридні назви, вторинна орнітонімна номінація.

Статья посвящена исследованию орнитонимов тюркского происхождения в украинском языке. Проанализированы общеупотребительные и диалектные названия птиц тюркского происхождения. Выделены собственно заимствования и гибридные названия. Исследована вторичная орнитонимная номинация среди тюркских заимствований в украинском.

Ключевые слова: языковые контакты, орнитонимы, заимствования, собственно заимствования, гибридные названия, вторичная номинация.

The article is devoted to the ornithonyms of Turkic origin in Ukrainian. Common and dialect names of birds of Turkic origin are analyzed. Loan-words and loan-blends are singled out. The secondary ornithonymic nomination among Turkic borrowed words in Ukrainian is investigated.

Key words: language contacts, ornithonyms, borrowings, loan-words, loan-blends, secondary nomination.

Як зауважує Ю. О. Жлуктенко «для того щоб дві або більше мов почали взаємодіяти, вони повинні до такої міри локально наблизитись одна до одної, щоб між ними встановилися певні міжмовні, або інтерлінгвістичні зв'язки, які прийнято називати мовними контактами» [9, с. 6].

Мовні контакти досліджують на матеріалі як споріднених, так і неспоріднених мов. Особливий інтерес викликають дослідження мовних контактів і запозичень на матеріалі слов'янських та тюркських мов, оскільки контакти між останніми були безпосередніми.

Українсько-тюркським мовним впливам присвячені праці А. Ю. Кримського [10], О. М. Гаркавця [6], Р. В. Болдирева [2] та ін.

Проте українські орнітоніми тюркського походження не були предметом окремого дослідження.

Серед досліджень відомих українських мовознавців, які вивчали назви птахів, слід назвати праці Л. А. Булаховського. У статті «Семасіологические этюды. Славянские наименования птиц» [3] учений розглядав запозичені орнітоніми в слов'янських мовах. Так, наведені приклади запозичень із тюркських, німецької, польської мов. У статті «Славянские наименования птиц» [4] він приділяв особливу увагу звуконаслідуванням. Зазначав, що звуконаслідувальний характер більшості орнітонімів не підлягає ніяким сумнівам, зокрема вказував на те, що такі назви в більшості випадків творяться від дієслів, що мають звуконаслідувальний характер. У цій роботі мовознавець також досліджував мотиваційні особливості назв птахів.

Звертає на себе увагу вагома роль М. В. Шарлеманя в дослідженні українських наукових найменувань птахів. У 1927 році він видає «Словник зоологічної номенклатури. Назви птахів» [21], у якому виокремлює номенклатурні українські назви птахів.

Українські наукові орнітоніми вивчали також Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей [20]. У праці подано інформацію про історію використання українських найменувань птахів у наукових орнітологічних першоджерелах, обґрунтовано вибір деяких орнітонімів, запропоновано систематичний список птахів України, звернено увагу на проблему формування єдиної української зоологічної номенклатури.

Звуконаслідувальний характер українських орнітонімів досліджував М. В. Никончук [12].

Серед дисертаційних досліджень, присвячених вивченню орнітонімів в українській мові, можна назвати роботу І. О. Сокола [17], у якій було проведено систематичне дослідження орнітономенів, зафіксованих у давньослов'янських та староукраїнських письмових джерелах, сучасних орнітологічних працях та нормативних словниках, проаналізовано формування системи наукової номенклатури птахів української мови.